

Ἡ προφητικὴ ἀγωνία τοῦ Φ. Μ. Ντοστογιέφσκι

ΔΗΜΗΤΡΗ Β. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ*

«Μαζὶ μὲ τὴν γῆ, τὸ νερό, τὸν ἀέρα καὶ τὴ φωτιά, τὰ χρήματα εἶναι οὐσιαστικὰ τὸ πέμπτο στοιχεῖο, τὸ ὁποῖο ὁ ἄνθρωπος συχνότερα ἀπὸ ὅτιδήποτε ἄλλο πρέπει νὰ λαμβάνει ὑπόψη του. Αὐτὴ εἶναι μία ἀπὸ τὶς πολλές, πιθανόν, ἢ σημαντικότερη αἰτία πού σήμερα, ἑκατὸ χρόνια μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Ντοστογιέφσκι, τὰ ἔργα του παραμένουν ἐπίκαιρα. Λαμβάνοντας ὑπόψη ὅτι ἡ πορεία τῆς οἰκονομικῆς ἐξέλιξης τοῦ σύγχρονου κόσμου, κινεῖται πρὸς τὴν πλευρὰ τῆς πάνδημης φτωχοποίησης καὶ ὁμογενοποίησης τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου, τὸν Ντοστογιέφσκι πρέπει νὰ τὸν ἐκλαμβάνουμε ὡς φαινόμενο προφητικό. Γιατὶ δὲν ὑπάρχει καλύτερος τρόπος προκειμένου νὰ ἀποφύγουμε τὰ λάθη στὶς προβλέψεις μας γιὰ τὸ μέλλον, ἀπὸ τὸ νὰ τὸ δοῦμε μέσα ἀπὸ τὸ πρῶτο τῆς φτώχειας καὶ τῆς ἐνοχῆς. Αὐτὴ ἦταν ὅμως ἡ ὀπτική τοῦ Ντοστογιέφσκι».

Ἰωσήφ Μπρόντσκι

Ὁ Φ. Μ. Ντοστογιέφσκι εἶναι ἴσως ὁ μόνος Ρῶσος συγγραφέας γιὰ τὸν ὁποῖο κάθε χρόνο ἐξακολουθοῦν νὰ γράφονται διατριβές, μονογραφίες, ἄρθρα.

Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ζωῆς του, κατὰ τὸν 19^ο αἰῶνα, ὁ Ντοστογιέφσκι ἦταν γιὰ ὅλους ἓνας μεγάλος Ρῶσος συγγραφέας. Ἐλάχιστοι τὸν ἀντιμετώπισαν ὡς ἓνα θρησκευτικὸ στοχαστὴ· οἱ περισσότεροι ἀγνοοῦσαν αὐτὴ του τὴ διάσταση, ὁ ἴδιος δὲ ἐνιωθε ὡς «φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ».

Ὁ 20^{ος} αἰῶνας ἦταν καταστροφικὸς γιὰ τὴν πατρίδα τοῦ μεγάλου συγγραφέα. Καμία ἄλλη χώρα δὲν θὰ μπορούσε νὰ ἀντέξει τὶς καταστροφές, τὰ δεινὰ, τὸν ζόφο πού ἔζησε ἡ Ρωσία κατὰ τὸν αἰῶνα πού πέρασε, καταφέροντας ὡστόσο νὰ διατηρήσει τὴν πνευματικὴ τῆς ζωὴ καὶ τὴ συνέχεια μὲ τὸ παρελθὸν στὶς δικές της κατακόμβες.

---

* Ὁ Δημήτρης Β. Τριανταφυλλίδης εἶναι δημοσιογράφος – μεταφραστής.

Αὐτὸς ὅμως ὁ σκοτεινὸς αἰῶνας τῆς Ρωσίας, ἀνέδειξε ὅλα τὰ μεταφυσικὰ προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου, πρῶγμα πὸν ἔστρεψε ξανά τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ στοχασμοῦ πρὸς τὸν γιὸ τῆς πόλης τοῦ Μεγάλου Πέτρου. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς στοχαστὲς καὶ συγγραφεῖς, τοὺς ποιητὲς καὶ καλλιτέχνες τοῦ Ἄργυροῦ αἰῶνα¹ ἀνατρέχουν στὴ σκέψη τοῦ Ντοστογιέφσκι, θεωρώντας τον ὄχι μόνο μυθιστοριογράφου, ἀλλὰ καὶ προφήτη, γιὰ νὰ ἐρμηνεύσουν τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον τῆς πατρίδας του. Ἔνα μέλλον πὸν ἀποδείχτηκε κατάβαση στὸν Ἄδην γιὰ ἑκατομμύρια ἀθώους ἀνθρώπους πὸν βρέθηκαν στὴν πιὸ ἀνελέπη περιδίνηση τῆς ἱστορίας.

Στοχαστὲς ὅπως ὁ Ντιμίτρι Μερζεζκόφσκι², ὁ Βασίλι Ροζάνοφ³, ὁ Νικολάι Μπερντιάγιεφ⁴, ὁ Βιατσεσλάβ Ἰβανόφ⁵, ὁ π. Σέργιος Μπουλγκάκοφ⁶, ὁ Λέβ Σεσόφ⁷ καὶ πλῆθος ἄλλοι, θεωροῦσαν τὸν μικροκαμωμένο κατάδικο τῶν *Σημειώσεων ἀπὸ τὸ σπῆτι τῶν πεθαμένων*, πνευματικὸν τοὺς πατέρα καὶ ἕναν ἐκ τῶν θεμελιωτῶν τῆς θρησκευτικῆς καὶ φιλοσοφικῆς ἀναγέννησης τῶν δύο πρώτων δεκαετιῶν τοῦ 20^{ου} αἰῶνα στὴ Ρωσία. Γιὰ ὅλους αὐτοὺς τότε, ἀλλὰ καὶ γιὰ πολλοὺς στὴ συνέχεια, ὁ Ντοστογιέφσκι ἦταν ὁ μέγας ἐκεῖνος στοχαστὴς μὲ τὸν ὁποῖο ἄρχισε ἡ ἐποχὴ τῶν «καταραμένων ἐρωτη-

1. Ἡ πατρότητα τοῦ ὄρου ἀνήκει στὸν Ρῶσο φιλόσοφο Νικολάι Μπερντιάγιεφ καὶ ἀναφέρεται χρονικὰ στὴν περίοδο 1890-1921, κατὰ τὴν ὁποία τὰ ρωσικὰ γράμματα, ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ πνευματικὴ γνώριση μιά πρωτοφανῆ ἔκρηξη. Πρωτοφανῆ σὲ ἔνταση καὶ δημιουργικότητα, ὄχι μόνο γιὰ τὴν ἴδια τὴ Ρωσία, ἀλλὰ γιὰ ὁλόκληρη τὴν ἱστορία τοῦ παγκόσμιου πολιτισμοῦ.

2. Ντιμίτρι Σεργκέγιεβιτς Μερζεζκόφσκι (1865-1991): Ρῶσος φιλόσοφος καὶ στοχαστὴς, μεταφραστής, ποιητὴς, κριτικὸς τῆς λογοτεχνίας, ἐπιφανὴς προσωπικότητα τῆς ρωσικῆς θρησκευτικῆς φιλοσοφίας. Διακρίθηκε ἐπίσης στὸ λογοτεχνικὸ κίνημα τοῦ Ἄργυροῦ αἰῶνα καὶ θεμελίωσε τὸ νέο λογοτεχνικὸ ρεῦμα τοῦ ἱστοριοσοφικοῦ μυθιστορήματος.

3. Βασίλι Βασίλιεβιτς Ροζάνοφ (1856-1919): Ρῶσος φιλόσοφος, ὁ ὁποῖος διακρίθηκε γιὰ τὴν ἐνασχόλησή του μὲ θρησκευτικὰ ζητήματα. Διέπρεψε ὡς λογοτεχνικὸς κριτικὸς καὶ θεωρεῖται ὡς ὁ διεισδυτικότερος μελετητὴς τοῦ ἔργου τοῦ Φ. Μ. Ντοστογιέφσκι.

4. Νικολάι Ἀλεξάντροβιτς Μπερντιάγιεφ (1874-1948): Ρῶσος φιλόσοφος καὶ στοχαστὴς. Ἐπιφανὴς ἐκπρόσωπος τῆς ρωσικῆς θρησκευτικῆς φιλοσοφίας, θεμελιωτὴς τῆς φιλοσοφίας τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ νέου Μεσαίωνα.

5. Βιατσεσλάβ Ἰβανόβιτς Ἰβανόφ (1866-1949): Ρῶσος ποιητὴς συμβολιστὴς, φιλόσοφος, κριτικὸς τῆς λογοτεχνίας, δραματογράφος, δόκτωρ Φιλοσοφίας, θεμελιωτὴς τῆς θεωρίας τοῦ Διονυσιασμοῦ στὸν ρωσικὸ Ἄργυροῦ αἰῶνα.

6. π. Σέργιος Νικολάγιεβιτς Μπουλγκάκοφ (1871-1944): Ρῶσος φιλόσοφος, θεολόγος, οἰκονομολόγος. Θεμελιωτὴς τῆς θεωρίας τῆς Θεῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας ἢ Σοφιολογίας.

7. Λέβ Ἰσαάκοβιτς Σεσόφ (1866-1938): Ρῶσος φιλόσοφος ὑπαρξιστὴς.

μάτων», πού πρώτος αὐτὸς ἔθεσε στὴν κονίστρα τοῦ ρωσικοῦ φιλοσοφικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ στοχασμοῦ.

Ἐν πολλοῖς, πολλὰ ἀπὸ τὰ ζητήματα πού ἀπασχόλησαν τὴν πλειάδα ἐκείνη τῶν Ρώσων στοχαστῶν, πού μπόλιασαν μὲ τοὺς προβληματισμοὺς καὶ τὶς ἰδέες τοὺς τὴν παγκόσμια φιλοσοφικὴ καὶ θεολογικὴ βιβλιοθήκη, ἐτέθησαν γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὸν Ντοστογιέφσκι καὶ δὲν θὰ ἦταν ἀδόκιμο νὰ τὸν συσχετίσουμε μὲ τὴ μακρὰ, βαθειὰ καὶ εἰλικρινῆ φιλία πού διατηροῦσε μὲ τὸν γενάρχη τῆς ἔθνικῆς ρωσικῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς Βλαδίμηρο Σολοβιόφ. «Μοῦ φαίνεται ὅτι εἶναι ἀδύνατο νὰ ἐξετάσουμε τὸν Ντοστογιέφσκι σὰν ἓνα συνηθισμένο μυθιστοριογράφο, σὰν ἓνα ταλαντοῦχο κι ἔξυπνο λογοτέχνη. Ὑπάρχει κάτι παραπάνω τὸ ὁποῖο συνιστᾷ τὴν ξεχωριστὴ του ἰδιαιτερότητα καὶ ἐξηγεῖ τὴν ἐπίδρασή του στοὺς ἄλλους», γράφει ὁ Βλαδίμηρος Σολοβιόφ, στὴν εἰσαγωγὴ τῶν *Τριῶν ὁμιλιῶν στὴ μνήμη τοῦ Ντοστογιέφσκι*⁸.

Στὸν Ρῶσο συγγραφέα ἄλλωστε ὀφείλεται καὶ ἡ ἐμφάνιση μιᾶς σειρᾶς φιλοσοφικῶν καὶ θεολογικῶν κινήματων καὶ ρευμάτων ὅπως ὁ χριστιανικὸς περσοναλισμὸς καὶ ὑπαρξισμὸς, τόσο στὴν ἰδιαίτερη πατρίδα του, ὅσο καὶ στὴν Δύση, μὲ τὴν ἀναγκαστικὴ ὑπεροχία τοῦ ἀνθοῦ τῆς ρωσικῆς διανόησης τὸ 1992.

Ἡ οἰκουμενικὴ σημασία τοῦ ἔργου τοῦ Ντοστογιέφσκι περιγράφει καλύτερα ἀπὸ ὁποιοδήποτε ἄλλο ὁ Νικολαί Μπερντιάγιεφ, σημειώνοντας: «Γι' αὐτὸ καὶ εἶναι ὁ μεγαλύτερος στὸν κόσμο συγγραφέας, μιὰ μεγαλοφυΐα τοῦ κόσμου ὁλάκερη, ἀπὸ ἐκείνες τὶς ἐλάχιστες στὴν ἱστορία μεγάλες διάνοιες. Αὐτὴ ἡ μεγάλη διάνοια βρισκόταν σὲ ἄμεση ἐνεργὴ σχέση μὲ τὸν ἄνθρωπο, ἀποκάλυπτε ἄλλους κόσμους μέσω τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτὸς εἶναι ὁ Ντοστογιέφσκι, αὐτὴ εἶναι ἡ Ρωσία, μὲ ὅλο τὸ σκότος καὶ τὸ φῶς τῆς. Καὶ αὐτὸς εἶναι ἡ μεγαλύτερη συνεισφορὰ τῆς Ρωσίας στὴν πνευματικὴ ζωὴ ὁλόκληρου τοῦ κόσμου. Ὁ Ντοστογιέφσκι εἶναι ὁ πιὸ χριστιανικὸς συγγραφέας γιὰ τὸ κέντρο τῆς προσοχῆς του βρίσκεται ὁ ἄνθρωπος, ἡ ἀνθρώπινη ἀγάπη καὶ ἡ ἀποκάλυψη τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς. Ὁ ἴδιος δὲν εἶναι τίποτα ἄλλο ἀπὸ τὴν ἀποκάλυψη τῆς καρδιᾶς τοῦ ἀνθρώπινου. Εἶναι, τῆς καρδιᾶς τοῦ Ἰησοῦ»⁹.

8. ΒΛΑΔΙΜΗΡΟΣ ΣΟΛΟΒΙΟΦ, *Ἡ ἰδέα τῆς οἰκουμενικότητας στὸ ἔργο τοῦ Ντοστογιέφσκι* (Τρεῖς ὁμιλίαι στὴ μνήμη τοῦ Φ. Μ. Ντοστογιέφσκι), μτφρ. Δημήτρης Β. Τριανταφυλλίδης, Ἐκδόσεις Π. Πουρνάρας, Θεσσαλονίκη 1989, σελ. 27.

9. ΝΙΚΟΛΑΙ ΜΠΕΡΝΤΙΑΓΙΕΦ *Γιὰ τὸν Ντοστογιέφσκι*, μτφρ. Δημήτρης Β. Τριανταφυλλίδης, ἐκδόσεις s@mizdat, Ἀθήνα 2017, σελ. 99.

Ἡ προφητεία ὡς κλίση ζωῆς

Ὁ Φιοντόρ Μιχαήλοβιτς εἶχε βαθιὰ συναίσθηση τῆς ἀποστολῆς του. Ἡ αἴσθηση αὐτῆ, ἡ ἀποστολή τῆς προφητείας, ἦταν κάτι πού διαμορφώθηκε μέσα του ἀπὸ νεαρὴ ἡλικία. Στὶς σημειώσεις πού κρατοῦσε γιὰ τὸ ἔργο πού σκόπευε νὰ ὀνομάσει «Ὁ βίος τοῦ μεγάλου ἁμαρτωλοῦ», σὲ μιὰ συνομιλία, μᾶλλον μὲ τὸν ἴδιο του τὸν ἑαυτό, γράφει: «Ἡ ἐπικίνδυνη καὶ ἀνψυχτική σκέψη ὅτι αὐτὸς στὸ μέλλον θὰ εἶναι ἓνας ἀσυνήθιστος ἄνθρωπος, τὸν εἶχε κυριεύσει ἀπὸ τὰ παιδικὰ του χρόνια». Παρὰ τὶς ἀμφιταλαντεύσεις καὶ τὶς ἀμφιβολίες, ἡ αἴσθηση αὐτὴ ὀριστικοποιήθηκε στὸν ψυχικὸ του κόσμον μὲ τὴν πρώτη του ἐμφάνιση στὴ λογοτεχνία καὶ ἔκτοτε δὲν τὸν ἐγκατέλειψε ποτέ. Ἔτσι, ἴσως νὰ ἐξηγεῖται πὼς αὐτός, ἓνας νέος φιλάσθενος καὶ μικροκαμωμένος, ἄντεξε τὴ σκληρὴ ζωὴ στὸ κάτεργο, κατάφερε ἀδιαμαρτύρητα νὰ κουβαλήσει τὸ φορτίο τῆς ἐξαγορᾶς τῆς ἐνοχῆς του ἀπέναντι στὴν κοινωνία τῆς ἐποχῆς καὶ κυρίως παρὰ τὶς ἀντιξοότητες τῆς ζωῆς, νὰ ἐπιδιώκει διαρκῶς νὰ βελτιώνεται, νὰ θέτει νέους στόχους, νὰ προσπαθεῖ νὰ διατυπώσει τὸ περὶ τῆς ζωῆς ἰδανικὸ του. Ὁ ἴδιος θεωροῦσε ὡς κάτι ἀκριβὸ αὐτὴ τὴν αἴσθηση τῆς προφητείας ἀλλὰ καὶ τῆς προσωπικῆς του μοίρας. Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ποτέ δὲν τὸ ὁμολόγησε δημοσίως καὶ εὐθέως, προσπάθησε νὰ τὸ διατυπώσει πλάγιως μέσῳ τῶν δανείων του ἀπὸ κείμενα ἄλλων. Δὲν εἶναι ἄλλωστε τυχαῖο πὼς σὲ οἰκογενειακὰ καὶ φιλικὰ ἐσπερίδες ἀπήγγελλε τοὺς ἀγαπημένους του στίχους ἀπὸ τὸ ποίημα «Προφήτης» τοῦ γενάρχη τῆς ρωσικῆς λογοτεχνίας Α. Σ. Πούσκιν.

*Συχνὰ μὲς στὴν ὀλονυχτία τὴν βαθεία,
μὲ ἔμπνευση μὰ καὶ μοναχικά,
στὴν Βίβλο τὴν παλιὰ κοιτοῦσα
καὶ ὄνειρεύομαι, λαχταροῦσα,
νὰ ἔχω μὲ τῆς μοίρας τὴν βοήθεια-
τὸ πένθος, τὴ ζωὴ, τὸν θάνατο τοῦ προφήτη.*

Αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν προφητικὴ διάσταση ὑπογράμμισε καὶ ὁ π. Ἰουστίνος Πόποβιτς¹⁰ στὸ δοκίμιό του γιὰ τὸν μεγάλο Ρῶσο συγγραφέα μὲ τί-

10. π. Ἰουστίνος Πόποβιτς (1894-1979): ἀρχιμανδρίτης, σπούδασε Θεολογία στὸ Βελιγράδι, στὴν Πετρούπολη καὶ στὴν Ἀθήνα. Καθηγητὴς Δογματικῆς καὶ Συμβολικῆς Θεολογίας στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ Βελιγραδίου. Ἐλαβε τὸ μοναχικὸ σχῆμα τὸ 1916 σὲ ἡλικία 22 ἐτῶν.

τλο: Ὁ Ντοστογιέφσκι ὡς προφήτης καὶ ἀπόστολος τοῦ ὀρθόδοξου ρεαλισμοῦ, σημειώνοντας: «Γνωρίζω τὸν Ντοστογιέφσκι ὡς προφήτη, ὡς ἀπόστολο, ὡς μάρτυρα, ὡς ποιητή, ὡς φιλόσοφο. Ἡ πολυσιχιδῆς μεγαλοφυΐα του συγκλονίζει. Πανανθρώπινα εὐρὸς καὶ βαθύς, ἀνήκει σὲ ὅλους, μὰ καὶ ὅλοι ἀνήκουν σ’ αὐτόν. Εἶναι τόσο ἄνθρωπος, τόσο πανάνθρωπος, πὸν εἶναι οἰκεῖος ὅλων: καὶ γιὰ τοὺς Σέρβους, καὶ γιὰ τοὺς Βουλγάρους, καὶ γιὰ τοὺς Ἑλλήνες, καὶ γιὰ τοὺς Γερμανούς – ἀνήκει σὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους σὲ ὅλες τὶς ἡπείρους. Σὲ αὐτὸν ὑπάρχει κάτι ἀπὸ τὸν καθένα μας, δηλαδή ὁ καθένας μπορεῖ νὰ βρεῖ τὸν ἑαυτὸ του σ’ αὐτόν. Μὲ τὴν πανανθρώπινη συμπόνια καὶ ἀγάπη του εἶναι οἰκεῖος σὲ ὅλους»¹¹.

Ὡστόσο, θὰ πρέπει ἐξ ἀρχῆς νὰ σημειώσουμε πὼς ὁ Ντοστογιέφσκι εἶχε μιὰ ἰδιότητα διαμορφωμένη θεώρηση τῆς κλήσης αὐτῆς, μιὰ θεώρηση τὶς πηγές, τὴ διαδρομὴ καὶ τὰ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ τῆς ὁποίας θὰ προσπαθήσουμε νὰ ἱκνηλατήσουμε καὶ νὰ καταγράψουμε στὶς γραμμὲς πὸν ἀκολουθοῦν.

Πρὶν προχωρήσουμε στὴν περιγραφή τῆς διαδρομῆς τῆς ζωῆς τοῦ Ντοστογιέφσκι σὲ σχέση μὲ τὴν κλίση του, εἶναι σημαντικό νὰ δοῦμε τὴν παράδοση καὶ τὸ περιβάλλον μέσα στοῦ ὁποῖο αὐτὴ διαμορφώθηκε.

Ὁ Ντοστογιέφσκι καὶ ἡ ἑβραϊκὴ παράδοση

Ὅπως σημειώνει στὴ θαυμάσια ἐργασία του ὁ καθηγητὴς Βλαντίμιρ Κάντορ¹², «Ὁ Ντοστογιέφσκι δὲν εἶναι ἀπλῶς ἓνας χριστιανὸς συγγραφέας, ἀλλὰ ἓνας συγγραφέας πὸν ζεῖ βαθιὰ μέσα στὰ βιβλικά συμφραζόμενα»¹³. Ἐπισημαίνει μάλιστα ὁ Κάντορ πὼς σὲ ἀντίθεση μὲ τὸν «δάσκαλό» του Ν. Β. Γκόγκολ, ὁ συγγραφέας τῆς Ἁγίας Πετρούπολης ἀναδεικνύει τὸ θέμα τῶν βασάνων καὶ τῶν δεινῶν τῶν Ἑβραίων τῆς βιβλικῆς ἀφήγησης, γιὰτὶ δὲν πιστεύει στὸν ἥρωισμό οὔτε τῶν τελευταίων, οὔτε τοῦ δικοῦ του λαοῦ,

11. Прп. Иустин (Попович). *Достоевский как пророк и апостол православного реализма*, στὸ Φιλοσοφικὲς пропастι, Издательский Совет Русской Православной Церкви, Москва, 2005.

12. Βλαντίμιρ Κάρλοβιτς Κάντορ (1945): Ρῶσος φιλόσοφος, καθηγητὴς Φιλοσοφίας τῆς Ἀνωτάτης Σχολῆς Οἰκονομίας τῆς Μόσχας.

13. ВЛАДИМИР КАНТОР, *Достоевский как ветхозаветный пророк*, στὸ περιοδικὸ *Слово*, Νο 65, 2010.

τοῦ ρωσικοῦ. Αὐτὸ ἐξάλλου μπορεῖ νὰ τὸ διαπιστώσει εὐκόλα ὁ ἀναγνώστης τῶν λογοτεχνικῶν ἔργων τοῦ Ντοστογιέφσκι, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀπουσιάζει ὁ μέγας ἥρωας, ἐνῶ ἀπεναντίας μέσα ἀπὸ τὶς σελίδες τῶν μυθιστορημάτων του παρελαύνουν κακοῦργοι, ληστές, πόρνες, διαφθορεῖς, μικρόψυχοι, δειλοί, ἀλαζόνες.

Ἡ ἰδιότυπη σχέση τοῦ Ντοστογιέφσκι ἔναντι τῶν Ἑβραίων καὶ τῆς παράδοσής τους ἐπηρέασε σὲ μεγάλο βαθμὸ τὴ δική του θεώρηση ἔναντι τοῦ Χριστιανισμοῦ. Δὲν εἶναι λίγοι ἐκεῖνοι πού ἰσχυρίζονται πὼς ὁ Χριστιανισμὸς τοῦ Ντοστογιέφσκι εἶναι ἰδιαίτερος. Δὲν εἶναι μόνο ὅτι ἀγαποῦσε πολὺ τὰ κείμενα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἀλλὰ ἔνα ἀπὸ τὰ βασικά του ἐπιχειρήματα ἦταν ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν ἦρθε γιὰ νὰ καταλύσει τὶς διδασχὲς καὶ τὸν λόγο τοῦ Νόμου καὶ τῶν προφητῶν. Συνέχιζε μάλιστα μὲ τὴν βοήθεια τῆς Καινῆς Διαθήκης νὰ διατυπώνει τὶς δικές του προφητείες, οἱ ὁποῖες ὡς πρὸς τὸ πάθος τους εἶχαν ἔντονο τὸ ἄρωμα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ποιὸς δὲν θυμᾶται τὸν ἰδεολόγο τοῦ «θεοφόρου λαοῦ» Ἰβάν Σάτοφ στοὺς *Δαίμονες* ὁ ὁποῖος πιστεύει βαθιὰ στὴν ἰδιαίτερον ἀποστολὴν τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ. Κάποιοι ἀπὸ τοὺς μελετητὲς τοῦ ἔργου τοῦ Ντοστογιέφσκι ἐπισημαίνουν πὼς «γιὰ τὸν Σάτοφ τοῦ Ντοστογιέφσκι, ὁ ρωσικὸς λαὸς εἶναι ὁ ἀναστηθεὶς λαὸς τοῦ Ἰσραήλ»¹⁴. Ὁ Ντοστογιέφσκι, σὲ μιὰ τολμηρὴ γιὰ τὴν ἐποχὴ του κίνηση, βάζει στὰ χεῖλη τοῦ ἥρωά του τὰ παρακάτω λόγια: «Κάθε λαὸς σήμερον παραμένει λαὸς μέχρι νὰ βρεῖ τὸν δικό του ἰδιαίτερον θεό, ἐνῶ παράλληλα ἀποκλείει ὅλους τοὺς ἄλλους λαοὺς τοῦ κόσμου χωρὶς τὴν παραμικρὴ διάθεση συμφιλίωσης, ὅσο πιστεύει ὅτι μὲ τὴν βοήθεια τοῦ θεοῦ του θὰ νικήσει καὶ θὰ διώξει ἀπὸ τὸν κόσμον ὅλους τοὺς ὑπόλοιπους θεοὺς. Αὐτὸ πίστευαν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῶν αἰώνων ὅλοι οἱ μεγάλοι λαοί, τουλάχιστον ὅσους γνωρίζουμε, ὅσοι βρέθηκαν ἐπικεφαλῆς τῆς ἀνθρωπότητας. Δὲν μποροῦμε νὰ τὸ ἀγνοήσουμε αὐτό. Οἱ Ἑβραῖοι ζοῦσαν μόνο περιμένοντας τὸν ἀληθινὸ Θεὸ καὶ κληροδότησαν στὸν κόσμον τὸν Θεὸ τὸν ἀληθινό».

14. ШТЕЙНБЕРГ АААРОН. *Достоевский и еврейство* στὸ περιοδικὸ *Странник*. 1992. Νο 2. σελ. 71.

Ὁ Ντοστογιέφσκι γιὰ τὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς καὶ τὴν ἀθανασία
της

Ἔνα ἀπὸ τὰ βασικότερα ζητήματα πού ἀπασχόλησαν τὸν Ρῶσο συγγραφέα τόσο στὸ λογοτεχνικό, ὅσο καὶ στὸ ἐπιφυλλιδιογραφικό του ἔργο (*Ἡμερολόγιο τοῦ Συγγραφέα*), ἦταν ἡ πίστη στὴν ἀθανασία.

Ὡς γνήσια Ρῶσος χριστιανὸς καὶ ἐνσυνείδητο μέλος τῆς Ἐκκλησίας, ὁ συγγραφέας ἀντιμετώπιζε μὲ βαθεῖα ἀνησυχία τὸ ζήτημα τῆς σωτηρίας τῆς ψυχῆς τοῦ ἁμαρτωλοῦ. Βασικό του μέλημα ἦταν νὰ τὸν ἀποτρέψει ἀπὸ τὸν πνευματικὸ θάνατο. Αὐτὸ ὡς κόκκινο νῆμα διαπερνᾷ ὅλα του τὰ μυθιστορήματα, καθὼς εἶναι προφανὴς ἡ ἀγωνία του στὰ μάτια τοῦ καλόπιστου ἀναγνώστη.

Τὰ ἀνθρώπινα πάθη, ἡ ὑποδούλωση τῆς ψυχῆς, ὁ ἐξανδραποδισμὸς τοῦ ἀνθρώπου κατέχουν κυρίαρχη θέση στὴ διαδρομὴ τῶν προβληματισμῶν καὶ τῶν ἀγωνιῶν τοῦ συγγραφέα. Ὁ ἴδιος, πολλὰ φορὲς καὶ μέσα ἀπὸ τὰ δικά του προσωπικὰ βιώματα, ἀνακαλύπτει στὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου τὶς ἀντιθέσεις, τὶς παρορμήσεις καὶ τὰ ψυχικὰ ἄλματα πού ἀπαιτοῦνται γιὰ τὴ μετάβαση ἀπὸ τὴν φιληδονία στὴν ἀρετὴ, ἀπὸ τὴ φιλαργυρία στὴ φιλανθρωπία.

«Δέξου τὴν δοκιμασία καὶ ἐξαγόρασέ τὴν μὲ τὸν ἑαυτό σου, νὰ τί πρέπει», εἶναι ἡ συμβουλὴ πού δίνει ἡ Σόνια Μαρμελάντοβα στὸν Ροντιὸν Ρασκόλνικοφ, τὸν πρωταγωνιστὴ τοῦ ἔργου του *Ἔγκλημα καὶ τιμωρία*. Κι αὐτὸς μὲ τὴ σειρά του, οἰκειοθελῶς δέχεται τὴ δοκιμασία ὡς ἐξαγνισμό γιὰ τὸ ἔγκλημα πού διέπραξε· σώζει τὴν ψυχὴ του στὸ κάτεργο.

Εἶναι ἀκράδαντη ἡ πίστη τοῦ συγγραφέα ὅτι ἡ ἁμαρτία πού δὲν ἐξαγοράζεται μὲ τὴ μετάνοια καὶ τὸ πάθος μπορεῖ νὰ ὀδηγήσει στὸν πνευματικὸ θάνατο καὶ τὴν αὐτοκτονία, τὴν ὁποία θεωροῦσε ὡς τὸ βαρύτερο τῶν ἁμαρτημάτων. Αὐτὸ, ἄλλωστε, φαίνεται ξεκάθαρα στὴ μοῖρα πού ἐπεφύλαξε σὲ μὴ σειρά ἡρώων του ὅπως ὁ Σβιντριγκάιλοφ, ὁ Στραβρόγκιν καὶ ὁ Σμερνιακόφ, οἱ ὁποῖοι εἶναι, θὰ λέγαμε, κλασικὰ παραδείγματα μὴ μετανουόντων ἁμαρτωλῶν καὶ συνεπῶς καταδικασμένοι σὲ πνευματικὸ θάνατο. «Νὰ τί σημαίνει νὰ ζεῖς μὲ τὶς ἁμαρτίες στὴν ψυχὴ!» ἀναφωνεῖ ὁ Μακάρ Ἰβάνοβιτς στὸν *Ἐφρηβο*, ὀλοκληρώνοντας τὴν ἀφήγησή του γιὰ τὸν στρατιώτη πού αὐτοκτόνησε γιὰ τὸ ὄρκωτὸ δικαστήριο ἀρνῆθηκε νὰ τὸν καταδικάσει σὲ θάνατο γιὰ τὸ ἔγκλημα πού εἶχε διαπράξει. «Θεὲ μου, ἐσὺ πού τὶς ζωὲς μᾶς καθορίζεις, σῶσε κι ὅσους δὲν μετανόησαν ποτέ», εἶναι ἡ φράση

πού βάζει στα χείλη του Μακάρι Ίβάνοβιτς ο Ντοστογιέφσκι, δείχνοντας όχι μόνο την μεγάλη του αγωνία, αλλά και την αγάπη του προς τον έκπεσόντα και μη μεταμεληθέντα άνθρωπο.

Την ίδια στιγμή, ο συγγραφέας αναδεικνύει τη Θεία Πρόνοια ως τη μυστηριακή βάση για τη σωτηρία της ψυχής. Η Θεία Πρόνοια είναι που επιμελείται και φροντίζει, κατά την γνώμη του, να συναντήσει ο άνθρωπος τις σωτήριες δοκιμασίες, ώστε να τον κάνει να αποφύγει το ξερεβος του πνευματικού θανάτου και να τον συγκρατήσει την τελευταία στιγμή στο χείλος του. Οί θεόσταλτες δοκιμασίες και τα διάφορα βάσανα επί της γης, δεν είναι, κατά τον Ντοστογιέφσκι, τα θεία έργα για τη σωτηρία και την απαλλαγή της ψυχής των αμαρτωλών. Είναι ο δρόμος και ο τρόπος για να αποφύγουν την κόλαση, τη φωτιά της Γέεννας και του αιώνιου θανάτου. Άρκει και μόνο να αναφέρουμε τη ζωή και το τέλος του Ντιμίτρι Καραμάζοφ για να καταλάβουμε αυτήν την αγωνία του Ντοστογιέφσκι.

Οί δοκιμασίες που στέλνει η Θεία Πρόνοια αποκαλύπτουν στον Ντιμίτρι Καραμάζοφ το ύψιστο χριστιανικό νόημα της ζωής, που δεν είναι παρά να υποφέρεις για όλους. «Γιατί όλα είναι για όλους τους ενόχους» – έτσι έκλαμβάνει ο Ντιμίτρι τις δοκιμασίες και τα βάσανα, συνειδητοποιώντας βαθειά ότι μόνο αυτά μπορούν να σώσουν ανθρώπους όπως αυτός, με τον βίο και την πολιτεία του.

Λίγο παρακάτω, εκμυστηρεύεται στον αδελφό του Άλιόσα ότι «άναστήθηκα σαν νέος άνθρωπος» αποδεχόμενος τις δοκιμασίες και εξομολογείται στον αδελφό του πως γέμισε η ψυχή του με αγάπη και χαρά όταν δέχτηκε τον Θεό κι αγάπησε τους ανθρώπους και την ίδια την ζωή.

Η σωτηρία της ψυχής όμως στη θεώρηση του Ντοστογιέφσκι συνδέεται στενά με την πίστη για την άθανασία της. Δεν είναι λίγοι εκείνοι που τον κατατάσσουν σε αυτό το ζήτημα δίπλα στον απόστολο Παύλο αλλά και τον ιερό Αδγουστίνο, τους μεγαλύτερους κήρυκες της άθανασίας της ψυχής στην ιστορία του Χριστιανισμού.

Ο συγγραφέας δεν σταματούσε ποτέ να κηρύττει πως όταν ο άνθρωπος χάνει την πίστη του στην άθανασία, όχι μόνο χάνει το ύψιστο και αυθεντικό νόημα της ζωής, αλλά απαρνείται και την ίδια την ζωή. «Έξαφανίστε από την ανθρωπότητα την πίστη στην άθανασία και άμέσως θα εξαφανιστεί όχι μόνο η αγάπη αλλά και κάθε ζωντανή δύναμη που έχει για να συνεχιστεί η παγκόσμια ζωή», λέει ο κυνικός Ίβάν στους Άδελφούς Καραμάζοφ.

Τὸ κήρυγμα περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς ὑπάρχει σὲ ὅλα τὰ μεγάλα μυθιστορήματα τοῦ Ντοστογιέφσκι, ἀπὸ τὸ *Ἔγκλημα καὶ τιμωρία* μέχρι τοὺς *Ἀδελφούς Καραμάζοφ*. Ὅλοι οἱ θετικοὶ ἥρωες τῶν ἔργων του εἶναι κήρυκες τῆς πίστεως στὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς, ἀπὸ τὴ Σόνια Μαρμεράντοβα, ἡ ὁποία διαβάζει ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο στὸν Ρασκόλνικοφ τὸ ἐπεισόδιο μὲ τὴν ἀνάσταση τοῦ Λαζάρου, μέχρι τὴν «ὀμίλια στὸν βράχο» τοῦ Ἀλιόσα Καραμάζοφ. Στὸ ἴδιο μυθιστόρημα καὶ στὸ κεφάλαιο «Ἡ Κανὰ τῆς Γαλιλαίας», ὁ Ντοστογιέφσκι καταθέτει τὴ δική του προσωπικὴ θεώρηση γιὰ τὴν πίστη στὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς, τὴ σωτηρία καὶ τὴ μέλλουσα ζωὴ. Εἶναι ἡ στιγμή πού ὁ κεντρικὸς ἥρωας τοῦ μυθιστορήματος, ὁ μοναχὸς Ἀλιόσα, δέχεται τὴν ἕξ οὐρανοῦ ἀποκάλυψη μὲ τὴ μορφή ὄνειρου, ὅταν βλέπει τὸν νεκρὸ στάρεις Ζωσιμὰ ζωντανὸ καὶ χαρούμενο στὸ γαμήλιο γλέντι μαζί μὲ τὸν Χριστὸ Σωτῆρα στὴ Βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Γιὰ τὸν Ντοστογιέφσκι, ἡ πίστη στὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς εἶναι ἡ ἀναγκαία προϋπόθεση γιὰ μιὰ φυσιολογικὴ ἀνθρώπινη πορεία ἐπὶ τῆς Γῆς.

«Ὁ Ντοστογιέφσκι μᾶς ἔδωσε μιὰ εὐρύτατη ἐρμηνεία τοῦ Εὐαγγελίου. Ἀπὸ πολὺ παλιὰ τὸν ἀποκαλοῦν «μεγάλου χριστιανὸ συγγραφέα» – ὁ ὄρισμός αὐτὸς ὅμως ἔχει ἓνα ἰδιαίτερο καὶ ὀξὺ νόημα: αὐτὸς πρῶτος καλλιτεχνικὰ μᾶς ἔδειξε καὶ ἀπέδειξε μὲ μορφές, λὲς καὶ ζωγράφιζε καὶ μάλιστα πολὺ ρεαλιστικά, τὸ ἀκαταδίωκτο τοῦ προφήτη, τὴν ἀθωότητά του, ἔδειξε καὶ ἀπέδειξε τὴ μεγάλη εὐαγγελικὴ προσοχὴ “συγχώρα”». Σὲ αὐτὸ ἴσως τὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ δοκίμιο τοῦ Βασίλι Ροζάνοφ¹⁵, ἴσως νὰ κρύβεται ὅλη ἡ οὐσία τῆς προφητικῆς διάστασης τοῦ λογοτεχνικοῦ ἔργου τοῦ Ντοστογιέφσκι.

Ἡ σωτηρία, κατὰ τὸν Ντοστογιέφσκι, βρίσκεται στὴν ἀγάπη καὶ δικαίως τὸ ἐπισημαίνει αὐτὸ ὁ Ἀντρέι Μπέλι¹⁶, λέγοντας «τὸ νὰ ἀγαπᾶς ὅμως τὸν Ντοστογιέφσκι σημαίνει νὰ ἀναγνωρίζεις τὴν τρομερὴ τραγωδία, ἡ ὁποία μᾶς βρίσκει στὴ δημιουργία, γιατί ἡ ἴδια ἡ δημιουργία τοῦ Ντοστογιέφσκι εἶναι ἓνα ζῶν ἀφήγημα γιὰ τὴν τραγωδία πού βιώνουμε»¹⁷.

15. ΒΑΣΙΛΙ ΡΟΖΑΝΟΦ, *Περὶ τῶν διαλέξεων τοῦ Ντοστογιέφσκι*, μτφρ. Δημήτρης Β. Τριανταφυλλίδης [τὸ δοκίμιο θὰ δημοσιευτεῖ στὸ τεῦχος Νο 8 τοῦ περιοδικοῦ *Στέπα*, τὸν Δεκέμβριο τοῦ 2017].

16. Ἀντρέι Μπέλι (1880-1934): λογοτεχνικὸ ψευδώνυμο τοῦ Μπορίς Νικολάγιεβιτς Μπουγκάγιεφ, Ρῶσος ποιητῆς, κριτικὸς τῆς λογοτεχνίας, συγγραφέας, διακεκριμένη παρουσία τοῦ Ἀργυροῦ αἰῶνα τῶν ρωσικῶν γραμμάτων.

17. ΑΝΤΡΕΪ ΜΠΕΛΙ, *Ἡ τραγωδία τῆς δημιουργίας*, μτφρ. Δημήτρης Β. Τριανταφυλλίδης, ἐκδόσεις s@mizdat, Ἀθήνα, 2017, σελ. 49.

Ὁ Ντοστογιέφσκι ὡς πολιτικὸς προφήτης

Δὲν εἶναι λίγοι ἐκεῖνοι οἱ στοχαστὲς ποὺ θεωροῦν τὸν Ντοστογιέφσκι ὡς προφήτη τῶν ρωσικῶν ἐπαναστάσεων τῶν ἀρχῶν τοῦ 20^{ου} αἰῶνα¹⁸. Θὰ πρέπει βέβαια νὰ σημειώσουμε πὼς δὲν θεωροῦσαν πὼς αὐτὸς προκάλεσε τὴ μεγάλη ἀναταραχὴ στὴ ρωσικὴ ἱστορία, ἀλλὰ ἦταν ἐκεῖνος ποὺ κατάφερε, ἐγκαίρως, νὰ δεῖ τὶς πνευματικὲς ρίζες καὶ πηγὲς τοῦ ρωσικοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος κατὰ τὴ διάρκειά τοῦ 19^{ου} αἰῶνα.

Ὁ Ντοστογιέφσκι ὄντως κατάφερε νὰ διακρίνει μὲ τὴν ἰδιαίτερη εὐαισθησία ποὺ τὸν διέκρινε ὅτι πίσω ἀπὸ τὶς διακηρύξεις τοῦ ρωσικοῦ σοσιαλισμοῦ καὶ τῶν Ρώσων ἐπαναστατῶν, σοσιαλιστῶν καὶ μηδενιστῶν τῆς ἐποχῆς του, τὶς κρυμμένες θεομαχικὲς τοὺς πεποιθήσεις, ἀντιλαμβανόμενος πὼς ἡ ρωσικὴ ἐκδοχὴ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ σοσιαλισμοῦ κατ' οὐσίαν δὲν ἀντιμάχεται ἀπλῶς τὸ τσαρικό καθεστῶς μὲ ὅλες τὶς ἀνισότητες καὶ ἀδικίες ποὺ τὸ χαρακτήριζαν, ἀλλὰ τὸν ἴδιο τὸν Θεὸ καὶ τὴ χριστιανικὴ πίστη.

Ἄναμφίβολα, ὁ Ντοστογιέφσκι μέσα ἀπὸ τὰ μυθιστορήματά του ἀναδεικνύει μὲ ἀριστοτεχνικὸ τρόπο ἐκεῖνο ποὺ ὁ Μπερντιάγιεφ ἀποκαλεῖ ἀποκαλυπτικὴ πλευρὰ τοῦ ρωσικοῦ χαρακτῆρα, σημειώνοντας πὼς ὁ Ρῶσος εἴτε θὰ εἶναι μηδενιστὴς, εἴτε ἀποκαλυπτικὸς. Σὲ σύγκριση μὲ τοὺς ὑπόλοιπους εὐρωπαϊκοὺς λαοὺς, ὁ χαρακτῆρισμός αὐτὸς τοῦ φιλοσόφου, μᾶς βοηθᾷ νὰ κατανοήσουμε καλύτερα τὴν ἰδιοπροσωπία τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν πορεία του στὴν ἱστορία. Τὸ δίπολο ἀνάμεσα στὸν μηδενισμό καὶ τὶς ἀποκαλυπτικὲς διαθέσεις ποὺ χαρακτηρίζουν τὸν ρωσικὸ χαρακτῆρα ἐξηγοῦν ἐν πολλοῖς καὶ τὴ ρωσικὴ κουλτούρα καὶ πνευματικότητα, μὲ τὶς ἔντονα ἐσχατολογικὲς διαθέσεις καὶ τὴν αἰώνια προσμονὴ τῆς ἔλευσης τῆς νέας ζωῆς.

Δύσκολα θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ φέρει ἀντιρροήσεις στὴν ὑπογράμμιση ποὺ κάνει ὁ Νικολαὶ Μπερντιάγιεφ ὅταν λέει πὼς στὴ ρωσικὴ πνευματικὴ παράδοση οἱ δύο αὐτὲς ἀρχές, ὁ μηδενισμὸς καὶ ἡ ἀποκαλυπτικὴ προσδοκία, εἶναι τόσο μερδεμένες ὥστε ὁ μηδενιστὴς μπορεῖ νὰ ἀπορρίπτει τὰ πάντα, ἀλλὰ μόνο καὶ μόνο ἐπειδὴ ἐπιμένει νὰ βλέπει τὶς ἀποκαλυπτικὲς

18. ΝΙΚΟΛΑΪ ΜΠΕΡΝΤΙΑΓΙΕΦ, *Οἱ δαίμονες τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης*, μτφρ. Δημήτρης Β. Τριανταφυλλίδης, Ἄρμος, Ἀθήνα, 2009· Λεβ Σεστόφ, *Τὸ χάρισμα τῆς προφητείας*, μτφρ. Δημήτρης Β. Τριανταφυλλίδης, περιοδικὸ *Στέπα*, Νο 7, Ἀθήνα 2017.

προοπτικές στην ιστορία, πράγμα που επιβεβαιώνει η ιστορία των ρωσικών σεκτών, ένα ζήτημα ελάχιστα φωτισμένο στην ελληνική βιβλιογραφία.

Ἐξίσου ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ ἐπισήμανση τοῦ Νικολάι Λόσκι¹⁹ στο ἔργο του *Ἅο χαρακτηῖρας τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ*, ὅπου σημειώνει: «[...] Τὸ 1862, κατὰ τὴν παραμονή του στοῦ Λονδίνου, ἐπισκέφτηκε τὸν Χέρτσεν. Μετὰ ἀπὸ αὐτὴν τὴ συνάντησιν ὁ Χέρτσεν ἔγραψε στὸν Ὅγκαρόφ ὅτι ὁ Ντοστογιέφσκι «πιστεύει μὲ ἐνθουσιασμό στὸν ρωσικὸ λαό» (τόμος 15, σελ. 354). Στὸ «Ἡμερολόγιό τοῦ συγγραφέα» ὁ Ντοστογιέφσκι λίγο πρὶν ἀπὸ τὸν θάνατό του ἔγραψε: «Ἐπερασπίζομαι τὸν λαὸ καὶ πρὶν ἀπ’ ὅλα τὴν ψυχὴ του, τὶς μεγάλες του δυνάμεις, τὶς ὁποῖες κανεὶς ἀπὸ ἐμᾶς δὲν γνωρίζει ἀκόμη σὲ ὄλο τους τὸ μέγεθος καὶ μεγαλεῖο, πιστεύω σ’ αὐτὲς σὰν κάτι τὸ ἱερό (1881). Ὁ Ντοστογιέφσκι ἀγαποῦσε τὴ Ρωσία ὡς κράτος ἀπὸ τὴν ἡλικία τῶν δέκα ἐτῶν· γαλουχημένος «μὲ τὸν Καραμζὶν («Ἡμερολόγιο, 1873, XVI). Ἐγραφε τόσα πολλὰ καὶ διαφορετικὰ γιὰ τὴ Ρωσία πὸ εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐξαντλήσουμε αὐτὸ τὸ θέμα· θὰ τὸ ἀγγίξω μόνο τόσο ὅσο χρειάζεται γιὰ τὸν προσδιορισμὸ τῆς χριστιανικῆς κοσμοθεωρίας τοῦ Ντοστογιέφσκι»²⁰, γιὰ νὰ συνεχίσει λίγο παρακάτω λέγοντας πὼς «ὁ ρωσικὸς μυστικισμὸς ἔχει τὸν χαρακτηῖρα τοῦ μυστικιστικοῦ ρεαλισμοῦ· στὴ ρωσικὴ γνωσιολογία, σὲ αὐτὸ τὸ χαρακτηριστικὸ τοῦ μυστικισμοῦ ἀντιστοιχεῖ τὸ ρεῦμα τοῦ ἰντιβιντουαλισμοῦ· στὴ μεταφυσικὴ ὁ συγκεκριμένους χαρακτηῖρας τῶν ρωσικῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων καὶ ἡ ἀγάπη γιὰ τὸ προσωπικὸ εἶναι» [...] Ὁ Ντοστογιέφσκι ἀγαποῦσε τὸν ρωσικὸ λαὸ προσωπικά, μὲ τὴν προσωπικὴ του ἀγάπη»²¹.

Ἰδιαιτέρως εὐαίσθητος παρατηρητὴς καὶ καταγραφεὴς τῆς σύγχρονῆς του πραγματικότητας, ὁ Ντοστογιέφσκι ἀπὸ πολὺ νωρὶς κατανόησε πόσο ἰσχυρὴ ἦταν αὐτὴ ἡ ἔνωση τοῦ μηδενισμοῦ μὲ τὴν ἀποκαλυπτικὴ προσδοκία μεταξὺ τῶν νεαρῶν Ρώσων. Βάζει δὲ τὸν ἀγαπημένο του ἥρωα, τὸν Ἰβάν Καραμάζοφ, νὰ περιγράψει τὴ ρωσικὴ νεολαία τῆς ἐποχῆς, λέγοντας πὼς οἱ νέοι κάθονται σὲ βρώμικα καπνελιὰ καὶ δὲν ἀσχολοῦνται μὲ τὸ πὼς θὰ φτιάξουν τὴ ζωὴ, πὼς θὰ τὴν κάνουν ἕναν τόπο καθαρὸ γιὰ τὴν κοινὴ

19. Νικολάι Οὐδνούφριεβιτς Λόσκι (1870-1965): Ρώσος φιλόσοφος τῆς Διασπορᾶς.

20. Николай Лосский, *Χαράκτηρ ρωσικοῦ λαοῦ*, Βερολίν, Ποσεβ, 1957, σ. 221.

21. Ὁ.π.

συνάντηση, αλλά ασχολούνται με τὰ παγκόσμια προβλήματα. Ὁ ἴδιος ἥρωας λίγο ἀργότερα δηλώνει περήφανα πὼς δὲν ἀποδέχεται τὸν κόσμον ὡς Θεία δημιουργία, ἐφόσον ὑπάρχει πόνος καὶ βάσανο καὶ ἀναφέρει τὴ γνωστή σὲ ὄλους περίπτωση μὲ τὸ μικρὸ ἀγοράκι, τὸ ὁποῖο κλείδωσε ὁ ἄσπλαχνος γαιοκτήμονας ἀτιμώρητος σὲ μιὰ ἀποθήκη ὅπου ἐκεῖνο ἐκκλαιγε γοερὰ ὑποφέροντας. Γιὰ τὸν Ἰβάν Καραμάζοφ, χαρακτηριστικὴ μηδενιστικὴ φιγούρα, τὸ γεγονός ὅτι ὑπάρχει πόνος στὸν κόσμον ἀρκεῖ γιὰ νὰ ζητήσει τὴν ἀνατροπὴ του.

Ὁ Ἰβάν ὅμως, ὡς ἰδιαίτερα εὐαίσθητος νέος, ὁ ὁποῖος μοιράζεται τὴν εὐαισθησία του μὲ τὸν λαό του ἐν γένει, δὲν νιώθει ἀγάπη μέσα του καὶ κάθε ἄλλο παρὰ προσεγγίζει τὴν ἱστορία ὑπὸ τὴν ὀπτικὴ γωνία τῆς θρησκευτικῆς πίστης. Γι' αὐτὸν ἡ ἱστορία δὲν εἶναι λύτρωση, μὰ βάσανο. Ἐνῶ ἀρχικὰ θέτει σωστὰ τὸ ζήτημα γιὰ τὸ δάκρυ τοῦ μικροῦ ἀθώου παιδιοῦ, δὲν θέλει ὡστόσο νὰ ἀναγνωρίσει τὴ Θεία Πρόνοια στὴν ἱστορία, δηλαδή δὲν θέλει νὰ δεῖ τὴν τελικὴ λύτρωση τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἀνθρωπότητας στὸ τέλος τοῦ ἱστορικοῦ χρόνου. Ταυτόχρονα, ἀρνεῖται τὴν παντοδυναμία τοῦ Θεοῦ καὶ ἔτσι δὲν μπορεῖ νὰ ἀποδεχτεῖ τὴ θυσία τοῦ σταυρικοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ ὡς λύτρωση καὶ ἔναρξη τῆς νέας ζωῆς. Γιὰ τὸν Ντοστογιέφσκι οἱ νεαροὶ Ρῶσοι προκαλοῦν τὸν Θεὸ μὲ τὸ δάκρυ τοῦ μικροῦ παιδιοῦ, μὰ ἐκεῖνος δὲν ἀντιδρᾷ καθόλου. Ἔτσι ὁ συγγραφέας καταφέρει μὲ ἐπιτυχία νὰ ἀποκαλύψει τὸν πειρασμὸ τοῦ ἀντίχριστου ποὺ κυριέυσε τὰ μυαλὰ τῆς ρωσικῆς νεολαίας τῆς ἐποχῆς του. Ταυτόχρονα ὅμως μὲ αὐτὴ τὴν «κυριαρχία» ἐξηγεῖται καὶ ἡ ἐπιλογὴ τῶν μέσων ποὺ θὰ χρησιμοποιήσει ἡ νεολαία γιὰ τὸν μετασχηματισμὸ τῆς ζωῆς καὶ τῆς κοινωνίας. Ἐπιλέγει τὰ γήινα, ἀνθρώπινα μέσα γιὰ νὰ οἰκοδομήσει τὸ βασίλειο τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἀντίπαλο δέος τοῦ βασιλείου τοῦ Θεοῦ. Ἐπιλέγει τὴ βία καὶ τὸν καταναγκασμὸ, ὡς φορέα τῆς μοναδικῆς ἀλήθειας, ἀθθεντίας καὶ βούλησης: τῆς ἐπανάστασης. Αὐτὸ ὅμως ἄνοιξε τὴν πύλη τῆς κολάσεως ποὺ ὀδήγησε στὰ τραγικὰ γεγονότα τοῦ 1905-1908 καὶ 1917 ἀντίστοιχα, γεγονότα ποὺ σημάδεψαν τὴ ρωσικὴ τραγωδία τοῦ 20^{οῦ} αἰῶνα.

Τὸ *Ἡμερολόγιο τοῦ συγγραφέα* ὡς δημόσια ἐξομολόγηση

Τόσο ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο, ὅσο καὶ ἡ προφητικὴ διάσταση τοῦ τελευταίου, εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐξεταστοῦν χωρὶς τὴν ἀναγωγὴ τους στὸ *Ἡμερολόγιο*

τοῦ *Συγγραφέα* τοῦ Ντοστογιέφσκι. Ἡ λέξη ἡμερολόγιο δπλώνει σαφῶς μὰ ἀνθρώπινη καὶ συγγραφικὴ ἐξομολογητικὴ διάθεση. Τὴ στιγμή ὄμως πού τὸ ἡμερολόγιο, τὸ ὁποῖο ἐξέδιδε ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας του, ἔγινε σημαντικό γεγονός τῆς πολιτιστικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς τῆς ἐποχῆς του, θὰ πρέπει νὰ ἀντιμετωπισεῖ διαφορετικά. Ὅποιος ἔχει ξεφυλλίσει τὸ *Ἡμερολόγιο τοῦ Συγγραφέα*, δὲν θὰ δυσκολευτεῖ καθόλου νὰ συμφωνῆσει μὲ τὴν ἄποψη ὅτι πρόκειται γιὰ ἐξομολογητικὰ κατηχητικὰ κείμενα. Εὐκόλα ἐπίσης διαπιστώνει ὁ καλόπιστος ἀναγνώστης πὼς πρόκειται γιὰ κείμενα γραμμένα μὲ πάθος καὶ εἰλικρίνεια, πράγμα πού εἶναι ἀπαραίτητο γιὰ αὐτὸ τὸ λογοτεχνικὸ εἶδος τῆς ἡμερολογιακῆς μορφῆς.

Ἀρχικά, θὰ πρέπει νὰ σημειώσουμε ἕνα βασικὸ χαρακτηριστικὸ τῆς πνευματικῆς δραστηριότητος τοῦ Ντοστογιέφσκι στὰ χρόνια συγγραφῆς καὶ κυκλοφορίας τοῦ *Ἡμερολογίου*: εἶναι ἡ ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποία προσπάθησε νὰ δραστηριοποιηθεῖ κοινωνικά καὶ πολιτικά, στοχεύοντας ὄχι μόνο στὸ μεγάλο ἀκροατήριο, ἀλλὰ καὶ στὴν ἴδια τὴν τσαρική αὐτὴ καὶ κυβερνησι. Οἱ ἀναγνώστες ἀπὸ τὴν ἄλλη «διάβαζαν τὸ «Ἡμερολόγιο» ὡς εὐλογία, σὰν τὴν Ἁγία Γραφή· ἀντιμετώπιζαν τὸν συγγραφέα ὡς πνευματικὸ πατέρα, ἄλλοι ὡς προφήτη καὶ ἐπιπλέον τοῦ ζητοῦσαν νὰ τοὺς βοηθήσει στὶς ἀμφιβολίες τους σχετικὰ μὲ ὀρισμένα καυτὰ ζητήματα τῆς ἐποχῆς τους»²².

Τὸ *Ἡμερολόγιο τοῦ Συγγραφέα* εἶναι ἕνας συνδυασμὸς τοῦ ἡμερολογιακοῦ εἴδους μὲ τὴ λογοτεχνικὴ κριτικὴ, τὴν πολιτικὴ ἀρθρογραφία καὶ τὸν κοινωνικὸ προβληματισμὸ, πράγμα πού τὸ κάνει ἰδιαίτερα ἐλκυστικὸ καὶ γοητευτικὸ γιὰ τοὺς ἀναγνώστες ὄλων τῶν ἐποχῶν, ἀλλὰ καὶ ἐξηγεῖ τὴν τεράστια ἐπιτυχία πού εἶχε στὴν ἐποχὴ του. Στὸ *Ἡμερολόγιο*, μιλώντας σὲ πρῶτο πρόσωπο, ὁ Ντοστογιέφσκι ἐκθέτει τὴ γνώμη του γιὰ μιὰ σειρὰ ζητημάτων, τὰ ὁποῖα καθόρισαν τὴ μετέπειτα πορεία τῆς πατρίδας του, ὅπως τὸ πρόβλημα τῶν δικαστηρίων, ὁ πόλεμος μὲ τὴν Τουρκία, ἡ συζήτηση γιὰ τὴ συμμαχία μὲ τὸν Μπίσμαρκ πού θὰ ὀδηγοῦσε ἕναν ἰδιόμορφο μετασχηματισμὸ τοῦ κόσμου μὲ τὴ Γερμανία νὰ λαμβάνει τὴν Δύση καὶ ἡ Ρωσία τὴν Ἀνατολή, τὸ ἐβραϊκὸ ζήτημα, ἡ Κωνσταντινούπολη, οἱ μεταρρυθμίσεις

22. Πρόκειται γιὰ τίς ἀναμνήσεις τοῦ τυπογράφου τοῦ *Ἡμερολογίου* Α.Μ. Ἀλεξάντροφ, στὸ βιβλίο μὲ ἀναμνήσεις τῶν συγχρόνων του: Александров М.А. Федор Михайлович Достоевский в воспоминаниях типографского наборщика в 1872-1881 годах // Ф.М. Достоевский в воспоминаниях современников. В 2 тт. Т. 2. М.: Художественная литература, 1990. с. 281.

τοῦ Μεγάλου Πέτρου, οἱ Σλαβόφιλοι καὶ οἱ Δυτικίζοντες, ὁ ρωσικὸς ριζοσπαστικὸς καὶ φυσικὰ τὸ κεντρικὸ πρόβλημα τῆς Ρωσίας, ἡ ἀγροτιά. Σὲ ὅλα αὐτὰ τὰ ζητήματα ὁ Ντοστογιέφσκι ἔδινε ἀκραῖες συντηρητικὲς ἀπαντήσεις, ἐξίσου ὅμως ἐπαναστατικὲς ὅπως οἱ ἀριστεροὶ ριζοσπάστες στοχαστὲς τῆς ἐποχῆς του.

Παρόλο πὸν πολλοὶ μελετητὲς τοῦ ἔργου τοῦ Ντοστογιέφσκι συμφωνοῦν μὲ τὴν προσέγγιση τοῦ Μ. Μπαχτίν²³, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἡ λογοτεχνικὴ καὶ ἡ δημοσιογραφικὴ δραστηριότητα τοῦ Ρώσου συγγραφέα εἶναι ἄνισες μεταξύ τους, εἶναι σκόπιμο νὰ δοῦμε καὶ μιὰ ἄλλη θεώρηση, διαμετρικὰ ἀντίθετη μὲ τὴν προαναφερθεῖσα. Πρόκειται γιὰ τὴν προσέγγιση τοῦ Φιοντόρ Στεπούν²⁴ σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία: «Ὁ Ντοστογιέφσκι δὲν ἦταν μόνο καλλιτέχνης, ἀλλὰ καὶ πολὺ παθιασμένος, ἔνθερμος καὶ ἔτοιμος νὰ ἀντιδράσει στὰ πάντα, ἐπιφυλλιδογράφος, πρᾶγμα πὸν βεβαιώνουν τόσο τὰ περιοδικὰ πὸν ἐξέδιδε, ὁ *Χρόνος* καὶ ἡ *Ἐποχή*, ὅσο καὶ τὸ *Ἡμερολόγιο τοῦ συγγραφέα*, ὅπου μιλοῦσε μὲ τὴν φωνή του, σὲ πρῶτο πρόσωπο, χωρὶς νὰ κρύβεται πίσω ἀπὸ τὶς μάσκες τῶν ἡρώων του. Θὰ πρέπει κανεὶς στὴν ἐπιφυλλιδογραφία τοῦ Ντοστογιέφσκι νὰ ἀναζητήσει τὴν κοσμοθεωρία του. Ἡ ἄποψη αὐτὴ μπορεῖ νὰ φανεῖ πειστικὴ ἐκ πρώτης ὄψεως, ἀν ὅμως στοχαστοῦμε πιὸ βαθειά, τότε εὐκόλα γίνεται ἀντιληπτὴ ἡ ἀμφισβημία της. Ἡ ἐπιφυλλιδογραφία ὡς μορφὴ δημιουργίας δὲν μπορεῖ, ὅσο ταλαντοῦχος κι ἂν εἶναι ὁ ἐπιφυλλιδογράφος, νὰ ἀνασάνει σὲ ἐκεῖνα τὰ ὕψη, στὰ ὁποῖα ἀνασαίνει τὸ λογοτεχνικὸ ἔργο»²⁵. Δύσκολα θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ διαφωνήσει μὲ αὐτὴ τὴν ἄποψη.

Γιὰ νὰ κατανοήσουμε καλύτερα ὅμως τὸ *Ἡμερολόγιο* τοῦ συγγραφέα καὶ τὸν Ντοστογιέφσκι ὡς «πολιτικὸ προφήτη», θεωροῦμε σκόπιμο νὰ ἀναφερθοῦμε, ἔστω καὶ συνοπτικά, σὲ ὀρισμένα βασικά του δόγματα.

Ὁ Ντοστογιέφσκι εἶχε ταχθεῖ καὶ ἐξέφραζε δημοσίως τὴ στήριξή του στὴν αὐτοκρατορικὴ ἰδεολογία τῆς Ρωσίας, ἔτσι ὅπως αὐτὴ διαμορφώθηκε

23. ΜΙΧΑΗΛ ΜΠΑΧΤΙΝ, *Ζητήματα τῆς ποιητικῆς τοῦ Ντοστογιέφσκι*, μτφρ. Ἀλεξάνδρα Ἰωαννίδου, Πόλις, Ἀθήνα 2008.

24. Φιοντόρ Αὐγούστοβιτς Στεπούν (1884-1965): Ρώσος φιλόσοφος καὶ στοχαστής, κοινωνιολόγος, λογοτεχνικὸς κριτικὸς, ἱστορικὸς, πολιτικὸς, ὁπαδὸς τῆς θεωρίας τοῦ Νεοκαντιανισμοῦ.

25. СТЕПУН Ф.А., *Мирозозерцание Достоевского* // Степун Ф.А. *Сочинения*. М.: РОССПЭН, 2000. С. 643.

στά χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ Μεγάλου Πέτρου καὶ τῆς Αἰκατερίνης Β'. Ὁ πρῶτος ἀντιπαραθέτει τὴν Πετρούπολη ὡς πρωτεύουσα μιᾶς χώρας ποὺ κατευθύνεται δυτικά, μὲ τὴν Κωνσταντινούπολη, πρωτεύουσα μιᾶς χώρας ποὺ τράβηξε ἀνατολικά καὶ κατέρρευσε. Ἡ δεύτερη σχεδίαζε τὴν κατάκτηση τῆς Κωνσταντινούπολης στὸ πλαίσιο τοῦ σχεδίου της γιὰ τὴν δημιουργία τῆς «Μεγάλης Ἑλληνο-ρωσικῆς Ἀνατολικῆς Αὐτοκρατορίας», ἰδωμένης φυσικά μέσα ἀπὸ τὸ πρῶτο τῆς «βυζαντινῆς κληρονομιάς», ὅταν μέσα ἀπὸ τὸ Βυζάντιο στὴ Ρωσία, ἄρχισαν νὰ βλέπουν τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα ὡς λίκνο τοῦ κοινῶν εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Καὶ οἱ δύο ἐκδοχὲς ὅμως ἦταν ἢ ἀπόρροια τῆς ἐπιρροῆς καὶ τῆς γοητείας ποὺ ἀσκοῦσε ἡ Θεωρία τῆς Τρίτης Ρώμης²⁶, δηλαδή τῆς Μόσχας ὡς διαδόχου τῶν δύο προγενεστέρων (Ρώμης καὶ Κωνσταντινούπολης) στὴν κεφαλὴ τοῦ Ὁρθόδοξου κόσμου.

Στὴ γνωστὴ του διαμάχη μὲ τὸν Ν. Ντανιλιέφσκι²⁷, κατὰ τὴ διάρκεια τῶν πολεμικῶν συγκρούσεων γιὰ τὸ περιβόητο Ἀνατολικὸ Ζήτημα, ὁ Ντοστογιέφσκι ὑποστηρίζει τὴν κατάκτηση τῆς Κωνσταντινούπολης καὶ τῆς μετατροπῆς της σὲ ἐργαλεῖο γιὰ τὴν ἐπίλυση αὐτοῦ τοῦ ζητήματος ὑπὲρ τῶν σλαβικῶν ἐθνοτήτων ὅχι μόνο τῆς Βαλκανικῆς, ἀλλὰ ὀλάκερου τοῦ κόσμου.

Ὡστόσο, ὁ ἴδιος ὁ Ντοστογιέφσκι, ὡς τέκνο τῆς αὐτοκρατορικῆς περιόδου τῆς ρωσικῆς ἱστορίας, ἀπέδιδε ἰδιαίτερο πολιτικό, πολιτισμικὸ καὶ γεωπολιτικὸ ρόλο στὴν Πετρούπολη καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ δὲν διέφερε σὲ τίποτε ἀπὸ τοὺς Σλαβόφιλους.

26. Ἡ Θεωρία τῆς Τρίτης Ρώμης ἦταν ἡ βάση γιὰ τὶς μεσσιανικὲς προσδοκίες, τὸν ρόλο καὶ τὴ σημασία τῆς Ρωσίας, τὴν περίοδο τῆς ἀκμῆς τῆς Μοσχοβίτικης Ἡγεμονίας. Οἱ Μοσχοβίτες ἠγεμόνες ἀπὸ τὸν Ἰωάννη Γ' διεκδικοῦσαν τὸν τίτλο τοῦ αὐτοκράτορα καὶ θεωροῦσαν ἑαυτοὺς διαδόχους τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων. Σύμφωνα μὲ τοὺς ἱστορικοὺς ἡ πρώτη διατύπωση αὐτῆς τῆς θεωρίας ἔγινε ἀπὸ τὸν στάρτη Φιλόθεο τῆς μονῆς τοῦ Ἐλεαζάρ στὸ Πσκοφ, σὲ δύο του ἐπιστολές, τὴν πρώτη πρὸς τὸν διάκο Μιχαὴλ Γκριγκόρεβιτς Μισιούριου-Μουνέχιν ποὺ ἦταν ἀφιερωμένες στὴ χρονολόγηση καὶ στὴν ἀστρονομία καὶ τὴ δεύτερη πρὸς τὸν μεγάλο ἠγεμόνα τῆς Μόσχας Βασίλειο Γ' καὶ ἀναφερόταν στὴν τελειότητα τοῦ σταυρικοῦ λαβάρου. Ἐν γένει ἡ θεωρία διαμορφώθηκε κατὰ τὸν 15ο-16ο αἰῶνα, ὡς μία ἀναζήτηση τῆς θέσης καὶ τοῦ ρόλου τῆς Ρωσίας στὴν πανευρωπαϊκὴ ἱστορία.

27. Νικολαί Γιάκοβλεβιτς Ντανιλιέφσκι (1822-1885): Ρῶσος φυσικός, κοινωνιολόγος, ἀσχολήθηκε ἰδιαίτερα μὲ πολιτισμικὰ θέματα, θεωρεῖται ὁ ἰδρυτὴς τοῦ κινήματος τοῦ Πανοσλαβισμοῦ.

Ἡ Ντοστογιέφσκι καὶ ὁ Πανσλαβισμὸς

Ἡ Πανσλαβισμὸς, παρὰ τὰ ὅσα λέγονται, δὲν ἐμφανίστηκε ὡς ἰδεολογικὸ καὶ πολιτικὸ ρεῦμα στὴν Ρωσία, ἀλλὰ στὴν Τσεχία καὶ τὴ Σλοβακία, στὶς ἀρχὲς τοῦ 19^{ου} αἰῶνα ὡς ἀπάντηση στὸ κίνημα τοῦ Πανγερμανισμοῦ. Βασικὴ ἰδεολογικὴ ἀρχὴ τοῦ Πανσλαβισμοῦ ἦταν ἡ ἐνότητα τῶν σλαβικῶν λαῶν, θεμελιωμένη στὴ συγγένεια τῶν γλωσσῶν, τὸν πολιτισμὸ καὶ τὴ λογοτεχνία, ἀλλὰ καὶ στὴν κοινότητα τῆς ἱστορικῆς πορείας.

Στὴ Ρωσία ἀπεναντίας ἐμφανίστηκε ὡς ἀντίδραση τῶν διανοουμένων κατὰ τῆς γοιτείας πού ἀσκοῦσαν οἱ δυτικόφιλες προσεγγίσεις στοὺς κυβερνητικούς κύκλους τῆς Πετρούπολης. Σημειώνεται πὺς ἰδιαίτερη ἀντίθεση γνώρισαν οἱ πανσλαβιστικὲς ἰδέες κατὰ τὶς δεκαετίες τοῦ 1840 καὶ 1850 ὅταν ἓνα μεγάλο μέρος τῆς ρωσικῆς διανόησης θεώρησε πὺς ὀξύνεται ἡ ἀντιπαράθεση μεταξὺ τοῦ ρομανο-γερμανικοῦ καὶ τοῦ ἑλλανο-ρωσικοῦ κόσμου. Σημαντικὸ ρόλο στὴν ἀνάπτυξη τοῦ Πανσλαβισμοῦ ὡς θεωρίας ἀλλὰ καὶ πολιτικῆς δραστηριότητος διαδραμάτισε τὸ λεγόμενον «Ἀνατολικὸ Ζήτημα».

Ἡ ὅσο κι ἂν φάξει κανεὶς στὰ Ἔστωκ²⁸ τοῦ Ντοστογιέφσκι δὲν θὰ βρεῖ κανένα ἀπολύτως κείμενο, στὸ ὁποῖο νὰ διατυπώνει τὸ πανσλαβιστικὸ του δόγμα ἢ ἔστω τὴ θεωρία του. Ὡς ἐκ τούτου εἶναι τουλάχιστον προβληματικὸ τὸ συμπέρασμα τοῦ π. Ἰουστίνου Πόποβιτς ὅτι «στὸν σλαβικὸ κόσμον, ὁ Ντοστογιέφσκι εἶναι ὁ μεγαλύτερος προφήτης καὶ ὁ πλέον ζηλωτὴς ἀπόστολος τοῦ σλαβισμοῦ. Ἡ σλαβικὴ ἰδέα εἶναι μία ἀπὸ τὶς σημαντικότερες προφητεῖες του καὶ ἓνας ἀπὸ τοὺς κυριότερους εὐαγγελισμοὺς του»²⁹. Ἀπεναντίας, ὁ Λέβ Σεστόφ σημειώνει εὐστοχα ὅτι: «Ἄν προσέξετε λίγο ὁμως, τότε θὰ πεισθεῖτε ὅτι ὁ Ντοστογιέφσκι δὲν ἀνακάλυψε καμία πραγματικὰ ἀθροιστικὴ πολιτικὴ ἰδέα. Ὅλες οἱ ἰδέες του ἦταν δάνειες, χωρὶς νὰ τὶς ἐλέγξει μάλιστα, ἀπὸ τοὺς Σλαφόβιλους, οἱ ὁποῖοι, μὲ τὴ σειρὰ τους, ἦταν ἀθροιστικοὶ μόνο στὸν βαθμὸ ἐκεῖνο πὺς μποροῦσαν νὰ μεταφράσουν χωρὶς βοήθεια ἀπὸ τὴ γερμανικὴ ἢ γαλλικὴ γλῶσσα τὴ φράση «Russland, Russland über alles» ἀκόμη καὶ ἡ ἔκταση τοῦ στίχου δὲν χάλασε μὲ τὴν ἀλλαγὴ μιᾶς λέξης»³⁰.

28. Ф.М. Достоевский, *Полное собрание сочинений* в 30 томах, Наука. Ленинградское отделение, 1978-1979

29. Прп. Иустин (Попович) *Достоевский о Европе и славянстве*. М.СПб., 2002. С. 224.

30. ΛΕΒ ΣΕΣΤΟΦ, *Τὸ χάρισμα τῆς προφητείας*, μτφρ. Δημήτρης Β. Τριανταφυλλίδης, περιοδικὸ *Στέπα*, Νο 7, Ἀθήνα 2017.

Τὴν ἀριότερη ἴσως ἐρμηνεία γιὰ τὴν πολιτικὴ διάσταση τοῦ Ντοστογιέφσκι, μᾶς τὴν προσφέρει ὁ Βασίλι Ροζάνοφ στὸ κλασικὸ τοῦ ἔργο *Ὁ θρῶλος τοῦ Μεγάλου Ἱεροεξεταστῆ τοῦ Φ. Μ. Ντοστογιέφσκι*, σημειώνοντας μὲ πολλὴ ἀγάπη: «Στὴ λογοτεχνία μας ποτὲ δὲν ὑπῆρξε συγγραφέας, τὰ ἰδανικά τοῦ ὁποίου θὰ ἦταν τόσο τέλεια διαχωρισμένα ἀπὸ τὴν περιορῶσα πραγματικότητα. Ὁ Ντοστογιέφσκι ποτὲ δὲν ἐγκατέλειψε τὴ σκέψη πὼς πρέπει νὰ τὴν ὑποστηρίξει μὲ ὁποιοδήποτε τρόπο, νὰ διορθώσει ἔστω καὶ κάτι σ' αὐτὴν, τὴ δεδομένη ἱστορικὴ στιγμή. Δυνάμει τῆς ιδιότητος γενίκευσης ποὺ εἶχε τὸ μυαλό του, αὐτὸς μὲ μεγάλο ἐνδιαφέρον ἐντρυφῆσε στὸ κακό, τὸ ὁποῖο κρύβεται στὸ κοινὸ σύστημα τῆς ἱστορικῶς διαμορφωμένης ζωῆς· ἔτσι ἐξηγεῖται ἡ ἀντιπάθεια καὶ ἡ περιφρόνησή του πρὸς κάθε ἐλπίδα νὰ βελτιωθεῖ ὅτιδήποτε μὲ τὴν βοήθεια μερικῶν ἀλλαγῶν, ἔτσι ἐξηγεῖται ἡ ἔχθρα του πρὸς τὰ κόμματα τῶν προοδευτικῶν καὶ τῶν Δυτικίζοντων στὴν χώρα μας»³¹.

Ἐθούμενος ἀπὸ τὴν ἀγάπη γιὰ τὸν πλησίον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα του τὴ Ρωσία, ὁ Ντοστογιέφσκι, σὰν παιδὶ τῆς ἐποχῆς του, παθιάστηκε, ἀγωνίστηκε στὸ μέτρο τῶν δυνάμεών του, ὑποστήριξε τὶς Σλαβικὲς ἐπιτροπὲς τῆς Μόσχας καὶ τῆς Πετρούπολης, ἐνεθάρρυνε τοὺς ἐράνους ἀλλὰ καὶ τὴν ἀποστολὴ ἐθελοντῶν γιὰ νὰ πολεμήσουν στὸ πλευρὸ τῶν Σέρβων καὶ τῶν Βουλγάρων. Αὐτὸ σήμερον μπορεῖ νὰ ξενίζει, εἶναι ὡστόσο μιὰ δίκαιη καὶ ἀκριβὴς ἱστορικὴ παρατήρηση, τὴν ὁποία θὰ πρέπει νὰ ἔχουμε ὑπόψη μας ὅταν ἀναφερόμαστε στὴν πολιτικὴ - προφητικὴ διάσταση τῆς ζωῆς τοῦ μεγάλου Ρώσου συγγραφέα.

Ὡς πρὸς τὴν ἀξία καὶ τὴν σημασία τῆς «προφητείας» τοῦ Ντοστογιέφσκι γιὰ τὸν ἀναγεννητικὸ καὶ ἀναζωογονητικὸ ρόλο τῆς Ρωσίας, σημαντικὴ εἶναι ἡ παρατήρηση καὶ πάλι τοῦ Λέβ Σεστόφ στὸ δοκίμιό του *Μπιελίνσκι καὶ Ντοστογιέφσκι*, ὅπου ἐπισημαίνει: «[...] γνωρίζουμε ὅτι ὁ Ντοστογιέφσκι ἀγαποῦσε πολὺ νὰ προφητεύει. Ἀνήγγειλε, ἀνάμεσα στὰ ἄλλα πὼς ἡ Ρωσία ἦταν προορισμένη ν' ἀναστήσει στὴν Εὐρώπη (ἡ ὁποία τὴν εἶχε ἤδη ξεχάσει) τὴν ἰδέα τῆς ἀνθρώπινης ἀδελφότητας. Ὁ ἓνας ἀπὸ τοὺς πρώτους Ρώσους ποὺ εἶχαν μιὰ ἐπίδραση στὴν Εὐρώπη ὑπῆρξε ὁ Ντοστογιέφσκι. Ἔ, λοιπόν, εἶχε ἡ προφητεία του πρόοδο; Μίλησαν γι' αὐτό, ἐξέφρασαν

31. ΒΑΣΙΛΙ ΡΟΖΑΝΟΦ, *Ὁ θρῶλος τοῦ Μεγάλου Ἱεροεξεταστῆ τοῦ Φ. Μ. Ντοστογιέφσκι*, μτφρ. Δημήτρης Β. Τριανταφυλλίδης (ὅπὸ ἔκδοση).

μάλιστα τὴν ἐκπληξὴ τοὺς καὶ μετὰ ξεχάστηκε. Τὸ πρῶτο δῶρο ποὺ ἡ Εὐρώπη δέχτηκε μ' εὐγνωμοσύνη ἀπ' τὴ Ρωσία, ὑπῆρξε ἡ «ψυχολογία» τοῦ Ντοστογιέφσκι [...] Τὸ πεπρωμένο ὁμῶς γελᾷ μ' εὐχαρίστηση μὲ τὰ ἰδανικά καὶ τὶς προφητεῖες τῶν θνητῶν κι ὑπάρχει τόπος νὰ πιστέψουμε πὼς ἐκφράζει ἔτσι τὴ μεγάλη του σοφία»³².

Τὸ κράτος καὶ ἡ ἐξουσία στὴ θεώρηση τοῦ Ντοστογιέφσκι

Ὅσο κι ἂν ἀκουσετὶ παράξενο, ὡστόσο ὁ πλεόν πολιτικὸς Ντοστογιέφσκι ξεδιπλώνεται ὄχι μέσα ἀπὸ τὴν ἐπιφυλλιδιογραφία του, ἀλλὰ στὸν Θρῦλο γιὰ τὸν Μεγάλον Ἱεροεξεταστή. Ὁ γηραιὸς Ἱεροεξεταστής, ἀνελέπτος καὶ σκληρός, καίει τοὺς αἵρετικοὺς καὶ κάνει ὅτι δὲν θὰ ἔκανε ὁ ἴδιος ὁ Χριστός. Τὰ ἐπιχειρήματά του ὁμῶς εἶναι ἀκαταμάχτα ἢ σχεδὸν ἀκαταμάχτα. Στὸν Θρῦλο, ὁ Χριστὸς σωπαίνει κι ἀντὶ γι' αὐτὸν μιλοῦν οἱ εὐαγγελικὲς περικοπές, πρᾶγμα ποὺ κάνει τὸν γηραιὸν Ἱεροεξεταστή νὰ τὸν εἰρωνευτεῖ λέγοντας: «Μὰ ὄντως, δὲν ἔχεις νὰ προσθέσεις τίποτα σὲ ὅσα Ἰεσοὶ ὁ ἴδιος εἶπες;»

Ὁ Σεργκέι Ἀβέριντσεφ³³ δικαίως σημειώνει ὅτι: «Εἶναι ἀναμφίβολο πὼς οἱ φορεῖς τῆς ἐξουσίας, οἱ ὁποῖοι ἀνήκουν στὸ περιβάλλον τῆς κυρίαρχης ἑλίτ, ἰδιαίτερα σὲ κράτη ὅπως οἱ ἀρχαῖες ἀνατολικὲς Δεσποτεῖες ἢ τὸ Βυζάντιο, εἶχαν πολλὰ κοινὰ στοιχεῖα μὲ τὴ συνείδηση τοῦ Μεγάλου Ἱεροεξεταστή τοῦ Ντοστογιέφσκι καὶ θὰ θεωροῦσαν ἑαυτοὺς φορεῖς ὄχι μόνο συγκεκριμένων κρατικῶν μυστικῶν, ἀλλὰ καὶ κάποιου ἐνιαίου «μυστικοῦ τῆς ἐξουσίας» ἕνα *arcantum imperii*»³⁴.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ ὁμῶς θὰ πρέπει νὰ ἀναφερθοῦμε στὸν δισυπόστατο χαρακτῆρα τοῦ Χριστιανισμοῦ κατὰ τὸν Ντοστογιέφσκι, στὴν ἰδιότυπη διαλεκτικὴ του. Κατὰ τὸν Ρῶσο συγγραφέα μποροῦν νὰ ἀκολουθήσουν τὸν

32. ЛЕВ СЕСТОФ, «Μπιελίνσκυ καὶ Ντοστογιέφσκι», μτφρ. Νίκος Μακρῆς, στὸ *Σπουδὴ στὸν Ντοστογιέφσκι*, ἐκδόσεις IMAGO, Ἀθήνα 1884, σελ. 250. Πρόκειται γιὰ συλλογικὸ τόμο, ἀνατύπωση τοῦ ἀφιερῶματος τοῦ περιοδικοῦ *Ἐποπτεία*.

33. Σεργκέι Σεργκέγιεβιτς Ἀβέριντσεφ (1937-2004): Ρῶσος φιλόλογος, φιλόσοφος, λογοτεχνικὸς κριτικὸς, ἱστορικὸς τοῦ πολιτισμοῦ, ἀναγνώστης τῆς Ρωσικῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας.

34. АВЕРИНЦЕВ С.С. *Несколько мыслей о «евразийстве» Н.С. Трубецкого* στὸ περιοδικὸ *Новый мир*. 2003. No 2. С. 147.

Χριστό μόνο οί δυνατοί (αὐτοὶ εἶναι ἡ βάση τοῦ στρατεύματός του, εἶναι ἡ πρωτοπορία), ὑπάρχει ὅμως καὶ ἓνα δεύτερο μέρος, οἱ ἀδύνατοι, γιὰ τοὺς ὁποίους πρέπει νὰ ἐπιδείξει τὴ φροντίδα του. Αὐτὴ εἶναι μία κρίσιμη στιγμή στὴν κατανόηση τοῦ Ντοστογιέφσκι, ἀφοῦ ἐδῶ ἐμφανίζεται νὰ διεκδικεῖ τὸ ρόλο τοῦ διδασκάλου καὶ τοῦ ὀργανωτικοῦ νοῦ τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἀπόρριψη τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὀργάνωσης τοῦ κόσμου, σύμφωνα μὲ τὸν ἴδιο, θὰ ὀδηγήσει στὴν ἐξέγερση τῶν ἀδυνάτων, οἱ ὁποῖοι θὰ προκαλέσουν αἱματοχυσία καὶ θὰ ἀρχίσει ἡ ἀνθρωποφαγία. Πολλοὶ λένε πὼς τὰ γεγονότα ἀπὸ τὸ 1905 μέχρι καὶ τὸ 1917 στὴ Ρωσία εἶναι ἡ ἐπιβεβαίωση αὐτῆς τῆς προφητείας τοῦ Ντοστογιέφσκι³⁵.

Κατὰ τὴ γνώμη μας, ὁ *Θρῶλος τοῦ Μεγάλου Ἱεροεξεταστῆ* κινεῖται σὲ ἐπικίνδυνα πολιτικά νερά, τόσο γιὰ τὸν Ντοστογιέφσκι τὸν ἴδιο, ὅσο καὶ γιὰ τὶς ἐποχὲς πού ἀκολούθησαν. Τὸ ζήτημα τῆς ὑπόθαλψης ὀλοκληρωτικῶν ἀντιλήψεων, ἔστω καὶ διατυπωμένων ἀπὸ τὸν Μεγάλο Ἱεροεξεταστή, εἶναι κάτι πού πολλοὶ ἀποφεύγουν νὰ θίξουν. Ἡ ἀπόλυτη αὐθεντία, ἡ ἀπόλυτη ἐξουσία, ἐν ὀνόματι μάλιστα τοῦ Χριστοῦ, ἡ αὐθαιρεσία τῆς ἐξουσίας στὸ βασίλειο ἐπὶ τῆς γῆς, εἶναι κάτι πού δὲν ἀντιμετώπισαν θεωρητικὰ οὔτε οἱ Ρῶσοι στοχαστὲς τῆς Διασπορᾶς, οἱ ὁποῖοι εἶναι καὶ οἱ καλύτεροι μελετητὲς τοῦ ἔργου τοῦ Ντοστογιέφσκι, οὔτε ὅμως καὶ δυτικοὶ ἐπιστήμονες, ἴσως γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ προκαλεῖ ἀναπόφευκτες συγκρίσεις καὶ συγκρούσεις μὰ καὶ συνειρμούς μὲ θεολογικὲς παραδοχὲς τοῦ παρελθόντος, τὶς ὁποῖες τόσο ἡ ἐπιστημονικὴ ὅσο καὶ κοινότητα τῶν κριτικῶν δὲν εἶναι ἀκόμη ὥριμη νὰ συζητήσει.

Ἡ στάση του αὐτὴ δὲν εἶναι παρὰ ἀποτέλεσμα μιᾶς ἄλλης, ψυχολογικῆς καὶ φιλοσοφικῆς στάσης, τὴν ἐρμηνεία τῆς ὁποίας τόλμησε ὁ Βασίλι Ροζάνοφ σημειώνοντας: «Ἡ ἀπόλυτη ἀπομόνωσή του ἀπὸ τὴν περιρρέουσα πραγματικότητα, ἡ ἀπουσία κάθε ὀργανικῆς σχέσης μ' αὐτήν, συμπάθειας πρὸς αὐτή, φυσικὰ καὶ εἶναι ἡ κύρια αἰτία τοῦ γεγονότος ὅτι σταματᾷ ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο στὶς στιγμὲς τῆς γέννησης καὶ τῆς ἀποσύνθεσης. Πλήρως προσδοκιῶν ἢ ἀπογοητεύσεων, εἶναι στραμμένος αἰῶνια εἴτε πρὸς τὸ μέλλον εἴτε πρὸς τὸ μακρινὸ παρελθόν, ποτὲ ὅμως πρὸς τὸ παρόν. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ παρατήρηση τὸ πῶς ἀποσυντιθέμενο πεθαίνει τὸ παρόν ἢ πῶς,

35. Βλέπε: ΝΙΚΟΛΑΪ ΜΠΕΡΝΤΙΑΓΙΕΦ, *Οἱ δαίμονες τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης*, μτφρ. Δημήτρης Β. Τριανταφυλλίδης, Ἐρμῶς, Ἀθήνα 2009.

ἐν μέσῳ αὐτοῦ τοῦ θανάτου κοκλάζει ἡ νέα ζωή, – ἦταν πάντα γι’ αὐτὸν ἡ ὕψιστη ἡδονή. Στὴν μακρὰ σειρὰ τῶν μυθιστορημάτων του, ἀπὸ τὸ «Ἐγκλημα καὶ τιμωρία» καὶ μέχρι τοὺς «Ἀδελφοὺς Καραμάζοφ», παρατηροῦμε τοὺς τύπους τοῦ κατεστημένου μόνο νὰ σκιαγραφοῦνται ἀχνά, σχεδὸν ἀπὸ μακριά· σὲ πρῶτο πλάνο εἶναι ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι δὲν ἀνήκουν σὲ ὁποιαδήποτε καθιερωμένη κατηγορία, ἀνήσυχτοι καὶ ἀναζητητές, καταστροφεῖς ἢ δημιουργοί»³⁶.

Ἡ ὁμιλία γιὰ τὸν Πούσκιν καὶ ἡ ἀναγνώριση τοῦ προφητικοῦ χαρίσματος τοῦ Ντοστογιέφσκι ἀπὸ τοὺς συγχρόνους του

Ὁ Ντοστογιέφσκι εἶχε τὴν τύχη σὲ προσωπικό, πολιτικό καὶ λογοτεχνικό ἐπίπεδο, νὰ δεῖ τὴν δικαίωση νὰ ἔρχεται, ἔστω καὶ μὲ καθυστέρηση πολλῶν δεκαετιῶν, κατὰ τὴν διάρκεια τῶν ὁποίων ἀντιμέτωπος τὴν περιφρόνηση, τὸν χλευασμό, τὴν ἀπόρριψη.

Ὁ λόγος φυσικά γιὰ τὸν περιβόητο *Λόγος γιὰ τὸν Πούσκιν*³⁷, (1880) μὲ τὴν ἐκφώνηση τοῦ ὁποίου προσπάθησε νὰ συμφιλιώσει τὶς δύο ἀντιμαχόμενες σχολές σκέψης σχετικά μὲ τὴν Ρωσία, τὴ θέση της καὶ τὴν ἀποστολή της στὸν κόσμο.

Βασικὸς στόχος τοῦ Ντοστογιέφσκι ἦταν νὰ καταδείξει πὼς τόσο οἱ Σλαβόφιλοι, οἱ ὁποῖοι κυριαρχοῦσαν στὴν πολιτικὴ καὶ πνευματικὴ ζωὴ τῆς Ρωσίας τῆς ἐποχῆς του, ὅσο καὶ οἱ Δυτικίζοντες, ἡ σημαντικὴ πνευματικὴ τάση ποὺ προσπαθοῦσε νὰ φέρει πιὸ κοντὰ τὴ χώρα μὲ τὴν Εὐρώπη, ἔχουν κοινὰ στοιχεῖα περισσότερο ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ πίστευαν οἱ ἴδιοι. Μὲ τὸ παράδειγμα τοῦ γενάρχη τῆς ρωσικῆς λογοτεχνίας Α. Σ. Πούσκιν, θέλησε νὰ δείξει πὼς ἀπὸ τὸν συγκεκρισμὸ τῶν ἀπόψεων, ἀπὸ τὴν γεφύρωση τῶν διαφορῶν, μοναδικὴ κερδισμένη θὰ εἶναι ἡ Ρωσία, ὁ ρόλος τῆς ὁποίας ὡς παγκόσμιας ἀναγεννητικῆς ἠθικῆς δύναμης θὰ ἀναδειχθεῖ καὶ ἐν τέλει θὰ γίνῃ ἀποδεκτὴ ἀπὸ τοὺς δυτικούς ποὺ ζοῦσαν σὲ καθεστῶς ἠθικῆς ἔκπτωσης.

36. ΒΑΣΙΛΙ ΡΟΖΑΝΟΦ, *Ὁ θρόνος τοῦ Μεγάλου Ἱεροεξεταστῆ τοῦ Φ. Μ. Ντοστογιέφσκι*, μτφρ. Δημήτρης Β. Τριανταφυλλίδης (ὑπὸ ἔκδοσιν).

37. Φ. Μ. ΝΤΟΣΤΟΓΙΕΦΣΚΙ, *Λόγος γιὰ τὸν Πούσκιν*, μτφρ. Δημήτρης Β. Τριανταφυλλίδης, Ἀρμός, Ἀθήνα 1995.

Ὁ ἴδιος σημείωσε στὸ *Ἡμερολόγιο* του: «Ὁ Τουρκιένιεφ³⁸ ... ἔτρεξε νὰ μὲ ἀγκαλιάσει μὲ δάκρυα στὰ μάτια, ὁ Ἄννενκοφ ἔτρεξε νὰ μοῦ σφίξει τὸ χέρι καὶ νὰ μὲ φιλήσει στὸν ὤμο. –Εἶστε μεγαλοφυΐα, εἶστε κάτι παραπάνω ἀπὸ μεγαλοφυΐα!– μοῦ ἔλεγαν καὶ οἱ δύο».

Ὡστόσο, ἡ ἐντύπωση τῆς *Ὀμιλίας* γρήγορα κατακάθισε καὶ ἓνα νέο κύμα κατακρίσεων καὶ ἐπιθέσεων ξέσπασε κατὰ τοῦ Ντοστογιέφσκι, ὁ ὁποῖος ζοῦσε τοὺς τελευταίους μῆνες τῆς ζωῆς του.

Ἡ κηδεία τοῦ Ντοστογιέφσκι πού πέθανε λίγους μῆνες ἀργότερα, ἔλαβε τὸν χαρακτῆρα τοῦ πάνδημου πένθους καὶ τῆς ἀναγνώρισης τῆς προφητικῆς του διάστασης ἀπὸ τοὺς συγχρόνους του. Ἡ διάσταση αὐτὴ διευρύνθηκε ἀκόμη περισσότερο μετὰ ἀπὸ τὸν θάνατο τοῦ συγγραφέα. Ἐκτοτε, ὁ Ντοστογιέφσκι θεωρεῖται ἴσως ὁ αὐθεντικότερος ἐκφραστὴς τοῦ πανανθρώπινου πόνου, ὁ ἄνθρωπος ἢ κλήση τοῦ ὁποῖου ἦταν «νὰ μὴν κρίνει τὸ πλάσμα τοῦ Θεοῦ» μὰ νὰ μαρτυρήσει ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ αὐτοῦ. Γιὰ πολλοὺς μέχρι σήμερα ὁ Ντοστογιέφσκι εἶναι ἐκεῖνος πού καλύτερα καὶ βαθύτερα ἀπὸ ὅλους μπόρεσε νὰ διακρίνει πίσω ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα πάθη τὴν ἀντοχὴ τοῦ ἀνθρώπου στὰ δεινὰ καὶ τὰ βάρη τῆς ζωῆς.

* * *

Στὴν γεμάτη ἀναζητήσεις, ἐρωτηματικά, πάθη καὶ μετάνοιες, ὁ Φ. Μ. Ντοστογιέφσκι, προσπάθησε νὰ κατέβει στὰ σκοτεινὰ βάρη τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, νὰ μελετήσει τὴν κοινωνία τῆς ἐποχῆς του καὶ νὰ προτείνει φάρμακα καὶ φαρμάκια στὸν ἄνθρωπο. Θνητὸς καὶ ἀτελής, ἀναζήτησε τὴ θέωση μὲσω τῆς βαθειᾶς του πίστεως στὴ ζωὴ τόσο ἐπὶ τῆς γῆς, ὅσο καὶ στὸ ἐπέκεινα. Εἶδε στὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς τὴν αἰώνια σωτηρία ὅχι μόνο τοῦ μεμονωμένου ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ τῆς συλλογικῆς ἀνθρώπινης συμβίωσης. Προφῆτευσε τὴν πνευματικὴ ἀναγέννηση τῆς ἀνθρωπότητας καὶ τὸν καταλυτικὸ ρόλο τῆς Ρωσίας ὡς πνευματικοῦ φάρου καὶ ὁδηγοῦ καὶ διαφεύστικε. Ἡ πατρίδα του τυλίχτηκε στὶς φωτιὲς τῆς ἐπὶ γῆς κολάσεως μὲ ἀναρίθμητα ἀθῶα θύματα, βορὰ στὶς φλόγες τῆς καταστροφῆς, ἀν καὶ ὀρισμένοι θεωροῦν πὺς ἔτσι ἐκπληρώθηκε ἡ προφητεία τοῦ Μεγάλου Ἱεροεξεταστῆ. Κατάφερε ὅμως μὲ τὸ ἔργο του, πού φώτιζε σὰν μικρὸ κεράκι, νὰ κρατήσει ζωντανὴ τὴν ἀγάπη γιὰ τὸν πλησίον καὶ νὰ δώσει ἐλπίδα στὸν ἄνθρω-

38. Εἶναι γνωστὴ ἡ ἀντιπάθεια πού ἔτρεφε ὁ Τουρκιένιεφ γιὰ τὸ πρόσωπο τοῦ Ντοστογιέφσκι, ἀντιπάθεια πού εἶχε τόσο προσωπικά, ὅσο καὶ πολιτικά καὶ λογοτεχνικά κίνητρα.

πο τῶν κατακομβῶν τοῦ 20^{οῦ} αἰῶνα, ὥστε νὰ ἐπιβιώσει ὑμῶντας τὸν ἀνθρώπινο πόνο ἀλλὰ καὶ τὴν συμπόνια.

SUMMARY

The prophetic agony of F. M. Dostoevsky

By D.V. Triantafyllidis,
Translator and Journalist

The prophetic call is an issue that F. M. Dostoyevsky has been occupied with, from an early age. In his literary work, we can find many references in prophet mission and presence,. He himself, however, as a commentator of his social and political reality, did not succeed in establishing the myth that follows his literary work as a prophet. Dostoyevsky is perhaps the most analyzed writer of Russian literature. Distinguished commentators of Russian philosophical and theological thought have dealt with the his work as a book and essay writer, and have expressed their views on issues related to a debate that focused on his political views and especially related to his conservative Pan-slavism. The article examines the way the Jewish tradition has influenced the perception of prophecy as a trend from Dostoyevsky, his anxiety for the salvation of the soul and immortality, his failure as a political prophet, the Diary of the writer as a public confession, his views on the role of the State and power, even his recognition from contemporary and the next generation of intellectuals, a recognition that was basically established after the famous speech of Russian national poet Alexander Pushkin. In this article, we will compare the views of Nicholay Berniayef, Vasiliy Rosanov, Andrei Bely, Lev Sestov, Sergei Bulgakod, Dmitriy Merez'kovskiy, Vladimit Solov'ev, Iustin Popovic, Nikolay Loskiy, and other Russian intellectuals.